

مهرداد کوروش‌نیاکار گردان تئاتر در گفت‌وگو با «ایران» از چالش‌های تئاتر دفاع مقدس می‌گوید

از کمبود متن خوب رنج می‌بریم

اهالی سینما از نیاز امروز سینمای جنگ به «ایران» می‌گویند

فرزند زمانه خویش باش

نگاهی به شکل‌گیری قطعات ماندگار در دوران جنگ تحمیلی

موسیقی‌های برآمده از جنگ

گروه فرهنگی- جنگ مملو از موسیقی بوده، از آژیر قرمز و سفید اعلان شروع و پایان حمله دشمن که خودش نوعی موسیقی ست گرفته تا قطعات شاخص ساخته شده توسط هنرمندان در ژانرهای مختلف که همچنان بعد از گذشت ۴۰ سال از جنگ بر دل و روح و جان مردمانمان نقش بسته‌اند و فراموش ناشدنی هستند. نمی‌توان مرزی بین موسیقی‌های سنتی وارکسترال ساخته شده در سال‌های جنگ و نوحه‌ها و موسیقی‌های مردمی که از دل موسیقی‌های فولک هر منطقه شکل گرفته‌اند، قائل شد چرا که هر کدام از این آثار جایگاه خاصی را در ژانر موسیقی جنگ و دفاع مقدس دارند. مخاطبان موسیقی ایرانی براین باورند که بنیوا ساخته حسین علیزاده مختص محرم وعاشورا ست در حالی که این اثر ماندگار در روزهای آغازین جنگ خلق شده است، هر چند که او معتقد است قطعه را هم برای جنگ نساخته ولی شهید شدن بسیاری از دوستان و نزدیکانش در شکل‌گیری این قطعه ماندگار نقش بسزایی داشته است.

حسین علیزاده که در سال‌های اولیه جنگ عضو ثابت کانون چاووش بود بعد از شهادت کامران کلهر برادر کیهان کلهر قطعه «سوگ» را به مناسبت شهادت او ساخت. این آهنگساز یکی از آثار خودش در دوران جنگ را به موسیقی آذری اختصاص داده است به طوری که سال ۱۳۶۰ در همکاری با نصرالله ناصح‌پور خواننده پیشکسوت موسیقی ایرانی آلبوم «سرودهای آذربایجان» را به زبان آذری با مضمایی در ثنای وطن و اتحاد اقوام ایرانی در برابر دشمن منتشر کرد. یکی از معروف‌ترین و قوی‌ترین آثار ساخته شده در ژانر

موسیقی جنگ، قطعه «کجایید ای شهیدان خدایی» ساخته هوشنگ کامکار در نخستین سال‌های آغاز جنگ است که توسط ارکستر سمفونیک تهران به رهبری حشمت سنجری و با صدای بیژن کامکار در سال ۱۳۶۰ اجرا شده است. هوشنگ کامکار علاوه بر این، «پونم سمفونی حلیچه» را پس از بمباران اسفند ۱۳۶۶ شهر حلبچه ساخت. محمدرضا لطفی آهنگساز برجسته موسیقی ایران که به همت او و حسن کامکار کانون چاووش راه‌اندازی شد آثار شاخصی را در دوران جنگ ساخته که تقریباً همه آنها به خوانندگی شهرام ناظری اجرا شده‌اند

که از آن جمله می‌توان به «ای برادر»، «کاروان شهید» و «عاشقان سرمست» اشاره کرد. لطفی بعد از شهید شدن همسر خواهر «شهرام ناظری» که خلبان بود، قطعه «کاروان شهید» را با صدای این خواننده در دستگاه «همایون» ساخت که در آلبوم چاووش هشت منتشر شد. همچنین آواز شوشری این آلبوم نیز به گونه‌ای می‌تواند مرتبط با فضای جنگ باشد، بخصوص که در مثنوی بانگ نی سروده هوشنگ ابتهاج (سایه) اشاراتی به رفتن افراد به جنگ و کشته شدن و برنگشتن شده است.

لطفی همچنین بعد از حادثه «هویزه» قطعه «برخیز که دشمن به دیار آمده امروز ای شیردلان وقت شکار آمده امروز» را روی غزلی از آقای «کاشانی» ساخت که با صدای «شهرام ناظری» اجرا شد و پس از پیروزی رزمندگان در خوزستان تصنیف «ظفر» در چهارگاه را نیز با صدای شهرام ناظری ساخت، البته این تصنیف با صدای محمد گلریز هم اجرا شد ولی نسخه منتشر شده‌اش با صدای ناظری است. حسن ریاحی دیگر آهنگساز ایرانی است که در

دوران ۸ سال جنگ و دفاع مقدس آثار ماندگاری خلق کرده است. قطعه «بوی بهار» با مطلع «آب زیند راه را»، در سال‌های آخر جنگ ساخته و همراه ارکستر سمفونیک تهران با خوانندگی سیامک علیقلی و مهرداد کاظمی ضبط شده است. قطعه «ساربان» با مطلع «ای ساربان آهسته ران، کارام جانم می‌رود» نیز از ساخته‌های دوران جنگ است. حسن ریاحی آن را در اواسط جنگ ساخت و با ارکستر سمفونیک تهران به رهبری نادر مرتضی‌پور و خوانندگی مهرداد کاظمی در پاییز ۱۳۶۶ ضبط کرد.

مجید انتظامی آهنگساز و از دیگر نوازندگان ارکستر سمفونیک تهران، «سمفونی خرمشهر» را پیش از آزادی آن در خرداد ۱۳۶۱ نوشت که البته در سال‌های بعد ضبط شد. «فصل ایثار» نام آلبومی به آهنگسازی کامبیز روشن‌روان و خوانندگی سیامک علیقلی است که در سال ۱۳۶۰ توسط کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان منتشر شد.

در سال‌های اولیه جنگ بخش موسیقی و شعر حوزه هنری نیز فعال شد که نخستین کار آنها «آلبوم نینوا» بود که به واسطه آن برای اولین بار صدای حسام‌الدین سراج به جامعه موسیقی معرفی شد. در کنار آثار موسیقایی با مضمون جنگ نمی‌توان از نقش پررنگ نواهای بومی و نوحه‌ها چشم پوشی کرد؛ درواقع بعد از گذشت ۶ ماه از جنگ برای تقویت روحیه رزمندگان نوعی موسیقی در جبهه‌ها شکل گرفت که ابتدا با فرم نوحه‌خوانی ارائه شد، اما بتدریج حالتی حماسی پیدا کرد که در این زمینه صادق انگران و غلام رضا کویتی پورنقش عمده‌ای داشتند.

آهنگران با نوحه «ای شهیدان به خون غلطان خوزستان درود»، «ای لشکر صاحب‌زمان»، «بنای کاروان…» که بر اساس سروده‌های یک شاعر ذرفولی شکل گرفت، نوعی موسیقی جنگی را خلق کرد. البته قطعه «ای لشگر صاحب زمان» بر اساس یک ملودی محلی جنوبی شکل گرفته که با تنظیم حشمت سنجری و خوانندگی مهدی شمس نیکنام در ابتدا اجرا و بعدها توسط صادق انگران در قالب نوحه در جبهه‌های جنگ خوانده شده است. بعد از آهنگران، غلام کویتی‌پور با الهام والگوپردازی از آهنگ‌های محلی بوهر این روند را ادامه داد و هر دو در کنار هم به ترویج چنین موسیقی در جبهه‌ها پرداختند.

آهنگران بیشتر از ملودی‌های ذرفولی، شوشتری، بختیاری و دیگر نواحی جنوبی ایران بهره می‌گرفت و کویتی‌پور منحصر به نغمه های منطقه بو شهر توجه داشت؛ در کنار کویتی‌پور و آهنگران، حسن فقری و حاج منصور اصفهانی در این زمینه فعالیت داشتند.

«دایه دایه وقت جنگه» با صدای رضا سقانی نیز در جنگ بسیار از آن بهره‌برداری شد ولی برخلاف تصور عامه این قطعه بسیار قدیمی ست و مرتبط با جنگ ایران و عراق نیست. موسیقی سمفونیک در دوران جنگ به نسبت دیگر آثار موسیقایی کمتر ساخته شد اما آهنگسازان این ژانر فعالیت گسترده‌ای بعد از ۸ سال دفاع مقدس داشتند و آثار شاخصی خلق کردند. نخستین سمفونی مرتبط با جنگ سمفونی «فلک‌الافلاک» ساخته کامبیز روشن‌روان بود. این آهنگساز این اثر را با الهام از موسیقی لرستان ساخت که در موممان چهارم آن از ملودی محلی لری «دایه دایه وقت جنگه» هم استفاده کرده است. روشن‌روان این اثر را با الهام از قلعه تاریخی فلک الافلاک در لرستان، به همین اسم نامگذاری کرد. از دیگر سمفونی‌های مرتبط با جنگ می‌توان به سمفونی خرمشهر، ایثار، صلح و این فصل را با من بخوان به آهنگسازی مجید انتظامی و نیز سمفونی ایثار و شهید شاهین فرهت اشاره کرد. سمفونی «اروند رود» که از ساختاری بین‌المللی و سمفونی «سرداران» که از تمی ملی

و محلی برخوردار است از دیگر آثار سمفونیک هستند که پس از دوران جنگ به سفارش بنیاد حفظ و آثار ارزشن‌های دفاع مقدس توسط محمد سعید شریفیان ساخته شد. شریفیان سمفونی «سرداران» را به یاد یک سرباز گمنام هشت سال دفاع مقدس ساخته که به گفته او سرباز گمنام در این سمفونی یک نماد جهانی است. او همچنین سمفونی «اروند رود» را با الهام از رود اروند در خوزستان ساخت. مجید انتظامی که بیشتر به‌عنوان آهنگساز موسیقی فیلم شناخته شده است با ساختن سمفونی فیلم از کرخه تا راین، بوی پیران، یوسف، آژانس شیشه‌ای، آخرین پرواز، پوئین، گذرگاه، دوشل، حمله به اچ ۳ و… جایگاه خاصی را در زمینه ساخت موسیقی برای فیلم‌های جنگی به خود اختصاص داده است.

او چند سال پیش نیز سونیت سمفونی «این فصل را با من بخوان» را ساخت که ضروری بر موسیقی‌های جنگی‌اش بود و با خلق سمفونی مقاومت تصویر دیگری از جنگ را با زبان موسیقی بیان کرد. در کنار مجید انتظامی دیگر آهنگسازانی بودند که چند موسیقی فیلم جنگی ساختند که از آن میان می‌توان به فریدون شهبازیان، آریا عظیمی‌نژاد، محمدرضا علیقلی و… اشاره کرد.

امروزه با گذشت ۴۰ سال از جنگ تحمیلی همچنان شاهد ساخت آثار با این مضمون هستیم که در قالب‌ها و ژانرهای مختلف توسط موسیقیدانان کشورمان ساخته و اجرا می‌شوند، البته طی سال‌های اخیر آهنگسازان موسیقی فیلم به واسطه توجه فیلمسازان جوان به مقوله جنگ از دیگر همکاران خود در ساخت موسیقی‌های جنگ پیشی گرفته‌اند.

به یاد ایام دفاع مقدس با اهالی موسیقی، سینما و تئاتر

صدا، دور بین، دفاع

نقش موسیقی و موسیقیدانان در پیشبرد جنگ در گپ و گفتی با رشید وطن دوست

وقتی سازها سلاحی برای دفاع شدند

سدر طاعنی

وی ادامه می‌دهد: «در اجراهایی که من

حضور داشتم آقای نادر مرتضی‌پور رهبر ارکستر بودند و بیشتر آثاری را که در صدا

وسیمایا استودیو وزارت ارشاد ضبط کرده

بودیم، اجرا می‌کردیم.»

تصور اینکه ارکستر سمفونیک تهران با دیسپیلین خاص خودش در فضای جنگی و خاکریزها و سنگرهایی که مملو از ترکش موشک‌ها و وسایل نظامی است بنوازد کار آسانی نیست، اما وقتی پای دفاع از میهن و آرمان به میان می‌آید همه چیز رنگ و بوی دیگری به‌خود می‌گیرد، گواه این مسأله

اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۵ بود که ارکستر سمفونیک تهران نخستین سفرش را به مناطق جنگی آغاز کرد. سفری با اتوبوس، همراه با تمام سازهای ارکستر و جمعیت تقریباً ۱۰۰ نفری از نوازندگان و گروه کر. البته غیر از این سفر، ارکستر تنها یک بار دیگر بواسطه مشکلاتی در حمل سازها به‌صورت کامل به جبهه سفر کرد که در هر دو سفر نادر مرتضی‌پور رهبری ارکستر را برعهده داشت و ۱۷ سفر دیگر، تنها با حضور گروه سازهای بادی انجام شد؛ یعنی سازهای بادی چوبی، سازهای بادی مسی و پراکشن‌ها که رهبری ارکستر در این سفرها بر عهده ابراهیم نظری، نوازنده فلوت ارکستر بود.

در اغلب برنامه‌های ارکستر رشیدوطن دوست خواننده ایپرا و موسیقی کلاسیک ارکستر را همراهی می‌کرد. او همراه با مهرداد کاظمی، محمد گلریز، مرحوم حسین سرشار و اسفندیار قره‌باغی دیگر خوانندگان موسیقی کشورمان آثار موسیقی را برای رزمندگان اجرا کردند. رشید وطن دوست درباره حضورش با ارکستر سمفونیک تهران در جبهه‌های جنگ می‌گوید:

«تخصص من در زمینه اجرای اپراست و تسلطی بر اجرای آثار کلاسیک دارم. در زمان جنگ به درخواست آقای حاج سیدجواد، معاون هنری وقت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با ارکستر سمفونیک تهران به جبهه عازم شدیم البته به غیر ازمن به خوانندگان دیگری هم پیشنهاد داده بودند که آنها بنا به دلایلی این دعوت را نپذیرفتند.»

این خواننده می‌افزاید: «از زمان اعزام ارکستر سمفونیک تهران به جبهه و اجرای آن من در سه برنامه ارکستر به‌عنوان خواننده حضور داشتم و آثاری را که بیشتر سرود و مارش گونه بود اجرا می‌کردم. در واقع به‌خاطر تسلطم بر اپراخوانی اجرای مارش‌ها بر عهده من بود چرا که باید با صلابت اجرا می‌شدند.»

ندیده بودند و برایشان حضور این تعداد

نوازنده کنار هم عجیب بود.»

حدود ۴۰سال پیش ارکستر سمفونیک تهران به‌عنوان نماد و سفیر موسیقی ایران در جبهه‌های جنگ نواخته اما اینکه موسیقی کلاسیک چه قدر می‌توانسته در تقویت روحیه مدافعان کشور نقش مؤثری ایفا کند همیشه جای سؤال بوده و هست. وطن دوست

دراین خصوص می‌گوید: «در همه جای دنیا مارش‌ها بخصوص مارش‌های نظامی با ارکسترهای سمفونیک اجرا می‌شود و این قطعات قابلیت اجرا با سازهای موسیقی ایرانی را ندارد یعنی نمی‌توان یک مارش را با سازهای ایرانی همچون سنتور، کمانچه، دف و تار اجرا کرد، بنابراین نواختن چنین مارش‌هایی در فضای جنگی بسیار تأثیرگذار بوده است. البته در کنار آنها دیگر قطعات نیز اجرا می‌شد که قبل و زمان جنگ توسط آهنگسازان کشورمان ساخته شده بودند آثاری با مضمون پیروزی انقلاب و آزادسازی خرمشهر و کلیت جنگ. همانطورکه گفتم من بیشتر مارش‌ها را می‌خواندم و دیگر خوانندگان همچون مهرداد کاظمی، محمد گلریز، قدرت‌الله مشایی، شمس نیکنام، اسفندیار قره‌باغی و جهانگیر زمانی دیگر آثار را می‌خواندند که از آن جمله می‌توان به «ای لشکر صاحب‌زمان»، «نوی خورش» (هرکه دارد هوس کر بلا) و… اشاره کرد.

هنر زاییده جریانات اجتماعی هر کشور است و هنرمندان با روحیه شکننده و لطیف خود هر کدام بهره مندی‌هایی از این جریانات در جهت خلق آثارشان داشته‌اند اما در این میان نمی‌توان از نقش پررنگ آنها در روند جنگ و رسیدن به نقطه صلح براحتی گذشت. وطن دوست خواننده قطعه «ورزشکاران، دلوران» نیز درباره تأثیرگذاری موسیقی بر روند جنگ می‌گوید: «هر ژانری مخاطبان و طرفداران خودش را دارد به‌طوری که عده‌ای طرفدار سرود و موسیقی پاپ هستند و برخی به همین موسیقی سنتی یا کلاسیک را می‌پسندند در همین دلیل در آن زمان همه هنرمندان در هر سبکی تلاش کردند با خلق آثاری همراهی خود را با رزمندگان نشان دهند. معتقدم موسیقی در هر ژانری می‌توانسته تأثیر خودش را برای تلطیف روحیه مدافعان کشورمان و مردم عزیزمان که در خانه‌هایشان نظاره‌گر جنگ بودند بگذارد و در جایگاه یک خواننده از جامعه موسیقی می‌توانم بگویم هر هنرمندی در هر ژانری در حد توانش سعی

”

تصور اینکه ارکستر

سمفونیک تهران

با دیسپیلین خاص

خودش در فضای

جنگی و خاکریزها و

سنگرهایی که مملو

از ترکش موشک‌ها و

وسایل نظامی است

بنوازد کار آسانی

نیست، اما وقتی

پای دفاع از میهن

و آرمان به میان

می‌آید همه چیز رنگ

وبوی دیگری به خود

می‌گیرد، گواه این

مسأله عکس‌های

برجای مانده از

اجرای ارکستر

سمفونیک تهران در

مناطق جنگی است

کرد در آن ایام کاری انجام دهد.»

ارکستر سمفونیک تهران درمجموع ۱۷ اجرا در دوران دفاع مقدس داشته است که در سه اجرا به‌صورت کامل و ۱۴ اجرا تنها با نبی از نوازندگان که بیشتر سازهای بادی بودند اجراهایش را برگزار کرد. از نوازندگانی که آن سال‌ها این اجراها را همراهی کردند می‌توان ازسپاوش ظهیرالدینی نوازنده ویولن التو، ارسلان کامکار نوازنده ویولن، علیرضا خورشیدفرو پرویز بیات نوازندگان کنترباس یاد کرد. جاوید مجلسی و مسعود غریب‌نواز از نوازندگان هورن، علیرضا قوامی و منوچهر پناهی از نوازندگان سازهای کوبه‌ای، مصطفی منفردمنش و اکبر محمدی از نوازندگان کلارینت، مرحوم کیومرث میردادیان و مرحوم امیر بهشتی از نوازندگان ترومپت، رضا دبیری از نوازندگان ترومبون، محمدرضا احمدیان از نوازندگان فاکوت و رضا خدایی از نوازندگان فلوت نام برد. همچنین بهمن پورقناد، نادر مرتضی‌پور و ابراهیم نظری اگر چه تا پیش از انقلاب به‌عنوان نوازنده در ارکستر فعالیت می‌کردند، اما در این سفرها به‌عنوان مدیر و رهبر ارکستر حضور داشتند.

در طول این اجراها به‌خاطر شرایط ناامن فضای جنگی برخی از اعضای ارکستر مجروح و جانباز شدند که بیشترین این آسیب‌ها، حضور ارکستر در حلبچه و بمباران شیمیایی آن منطقه بود که از همان زمان مهرداد کاظمی، ابراهیم نظری و محمدرضا جعفری ـ صدابردار ارکستر آسیب دیدند که این تأثیر تا به امروز هم همراه این موزیسین‌هاست و می‌توان نام جانباز را بر آنها گذاشت.